

Prifysgol Cymru
Y Drindod Dewi Sant
University of Wales
Trinity Saint David

Yr Athrofa
Centre for Education
Addysg i Gymru | Education for Wales

www.athrofa.cymru

Sesiwn 5, 28/11/23, Dr Aneirin Karadog
Berfau

Nod

- Edrych yn fanylach ar ferfau – dysgu sut i'w defnyddio'n gywir yn eu ffurfiau cwmpasog a chryno.
- Ffurio'r negyddol.
- Ffurio'r gofynnol.
- Adolygu.

Adolygu - Beth ydy'r gwahaniaeth rhwng berf a berfenw?

Bwyta

Berfenw

Bwytais

Berf

Bwyta = BERFENW

Dim ond dangos **gweithred** a wna 'bwyta'.

Berfenw = enw ar y weithred

Bwytais = BERF

Mae 'bwytais' hefyd yn dangos **gweithred**, ond mae hefyd yn cynnig ychydig mwy o **fanylion** trwy'r **terfyniad 'ais'**:

Mae berfau felly'n dweud 3 pheth wrthym ni:

1. beth sy'n cael ei wneud
2. pwy sy'n ei wneud
3. pryd mae'n cael ei wneud

BETH?

PWY?

PRYD?

ddoe

Adolygu ... Berf neu ferfenw?

• anghofio	▶ gwariais	▶ penderfynodd
• bydd	▶ gwelais	▶ rhedeg
• cofrestru	▶ gwrando	▶ rhedwn ni
• credaf	▶ gwybod	▶ talu
• dylent	▶ gwyddai	▶ ymlacio
• ewch	▶ marcio	▶ ysgrifennaf
• gorflino	▶ mynd	

Beth sy'n cael ei wneud?

Rhan gyntaf y ferf sydd yn rhoi'r wybodaeth yma i ni ...

CANAIS

CAN(U)+AIS

PENDERFYNODD

PENDERFYN(U) +ODD

DARLLENON

DARLLEN + ON

Pwy sy'n ei wneud?

Y terfyniad fydd yn rhoi'r wybodaeth yma i ni ...

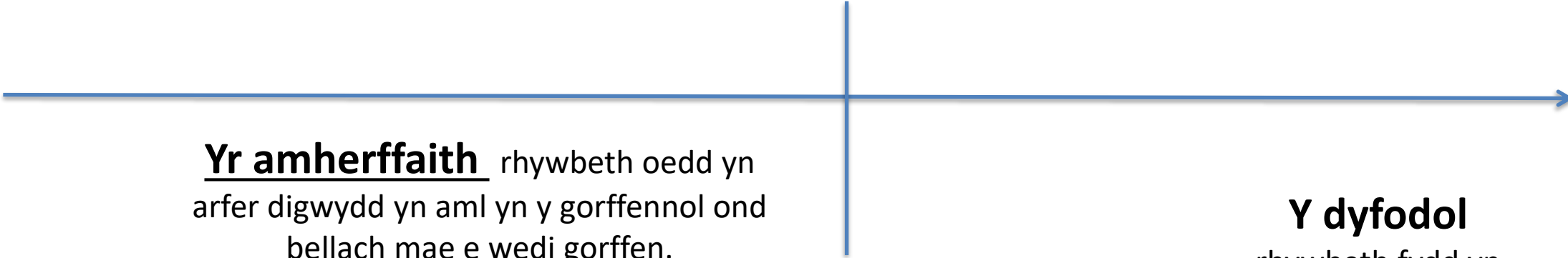
Mae chwe 'pherson' gwahanol i'r ferf ...

person 1af unigol	FI
2il berson unigol	TI
3ydd person unigol	EF / HI / JOHN
person 1af lluosog	NI
2il berson lluosog	CHI
3ydd person lluosog	NHW

Pryd mae'n cael ei wneud?

Y terfyniad fydd yn rhoi'r wybodaeth yma i ni hefyd.

Mae nifer o amseroedd gwahanol i'r ferf, yn cynnwys ...

Yr amherffaith rhywbeth oedd yn arfer digwydd yn aml yn y gorffennol ond bellach mae e wedi gorffen.

Y gorffennol
rhywbeth sydd wedi digwydd unwaith yn y gorffennol, mae'r weithred ar ben.

Y presennol
rhywbeth sy'n digwydd nawr, naill ai fel gweithred unigol neu rhywbeth sy'n arfer digwydd ac yn dal i ddigwydd.

Y dyfodol
rhywbeth fydd yn digwydd yn y dyfodol h.y heb ddigwydd eto.

Berf neu ferfenw?

Pa un ddylwn i ddefnyddio?

Byddwn yn defnyddio berfau neu ferfenwau mewn brawddeg mewn un o ddwy ffordd:

naill ai

– yn eu ffurfiau cwmpasog   *Mae Huw wedi ennill
neu*

– yn eu ffurfiau cryno   *Enillodd Huw*

Sut ydw i'n defnyddio BERFENW?

Mae'n rhaid defnyddio ffurf ar y ferf 'bod' gyda berfenw a dyma sy'n rhoi ffurf GWMPASOG y ferf i ni, sef y ffordd hir o ddweud rhywbeth. Yn aml y ffordd hir (CWMPASOG) fyddwn ni'n ei ddefnyddio ar lafar wrth siarad e.e.

berfenw
↑
Mae e wedi gweld y ffilm.
↑
ffurf ar y ferf 'BOD'

Beth yw ffurf gwmpasog?

- Ffurf gwmpasog yw'r ffordd hir o ddweud rhywbeth
- Mae'n rhaid defnyddio ffurf ar y ferf 'BOD' gyda berfenw
- Mae gwahanol amser i'r ferf 'BOD' yn cynnwys – presennol, dyfodol, gorffennol ac amherffaith

Cyfieithwch rhain gan ddefnyddio'r ffurfiau cwmpasog...

I walked to school every day when I was a child.

Roeddwn i'n **cerdded** i'r **ysgol** bob dydd pan oeddwn yn blentyn.

She has won the Eisteddfod chair once.

Mae hi wedi **ennill** **cadair** yr Eisteddfod unwaith.

I will write that essay tonight.

Edrychwch ar y geiriau mewn print coch a glas – beth ydych chi'n sylwi?

Bydda i'n **ysgrifennu**'r **traethawd** heno.

They have marked all the books.

Maen nhw wedi **marcio**'r **llyfrau** i gyd.

Beth ydych chi'n sylwi?

Gyda'r ffurfiau cwmpasog, byddwn ni'n defnyddio BERFENW bob tro.

Fydd gwrthrych y ferf (y person/peth sy'n 'dioddef' y weithred) DDIM YN TREIGLO gyda'r ffurfiau cwmpasog.

Mae hi wedi **ennill** **cadair** yr Eisteddfod unwaith.

Enillodd hi **gadair** yr Eisteddfod unwaith.

Beth yw berf gryno?

BERF GRYNO yw'r ffordd fyrrach o ddweud rhywbeth.
Ystyriwch y ddwy frawddeg ganlynol:

Mae Siôn wedi darllen llyfr.

Mae ystyr rhain yn union yr un fath. **Cwmpasog** yw'r cyntaf. **Cryno** yw'r ail.

Darllenodd Siôn llyfr.

Beth yw'r gwahaniaeth rhwng berf gryno a berf gwmpasog?

Rydym yn defnyddio y ffurfiau cwmpasog mewn sefyllfaoedd ble rydym am i'r iaith fod yn fwy anffurfiol, yn enwedig ar lafar.

Mae'r berfau cryno yn fwy ffurfiol, ac felly, maen nhw'n gweddu i sefyllfaoedd ffurfiol yn enwedig rhai ffurfiau ysgrifennu e.e traethodau ac aseiniadau Prifysgol.

Gwrthrych berf

Gwelodd Sian blismon

↑
berf

↑
goddrych

↑
gwrthrych

Gwrthrych y ferf sy'n ateb 'BETH?' i'r ferf. Gwelodd yw'r **ferf**, Sian yw'r **goddrych**, yr un sy'n gwneud y weithred a plismon yw'r **gwrthrych**, sef yr hyn sy'n ateb 'BETH?' i'r ferf.

Rheol treiglo

Mae gwrthrych berf bersonol yn treiglo'n feddal:

Ysgrifennodd y prifathro **l**ythyr.

Cafodd y bachgen **dd**amwain.

Gwelodd Carys **dd**drama.

Coginiodd fy mam **g**inio blasus.

Planais **f**lodau yn yr ardd

COFIWCH ...

Bydd gwrthrych berfau cryno cadarnhaol yn treiglo'n feddal.

Darllenaf i lyfr.

Prynwn ni **bedwar** tocyn.

Cyrhaeddwn ni **gopa'r** Wyddfa cyn 10 o'r gloch.

OND

Ddarllenaf i ddim llyfr

Phrynwn ni ddim pedwar tocyn

Treiglo'r gwrthrych ...

Cywirwch y gwallau, lle bo angen ...

- Ysgrifennaf i llythyr atoch chi i gadarnhau'r trefniadau.
- Tafliff e pêl fawr goch.
- Trefnwn ni cyngerdd i ddathlu canmlwyddiant yr ysgol.
- Gyrri di car mawr crand.
- Prynan nhw popeth o siopau crand.
- Derbyniwn ni graddau gwych yn yr arholiadau eleni.

Ymarfer canfod y
gwrthrych a'r
goddrych

Amserau'r Ferf

Y Presennol/Dyfodol

Defnyddir y ffurf hon i ddisgrifio:

- 1) Rhywbeth sy'n digwydd ar y pryd.
*e.e. **Gwela**f i'r haul yn yr awyr, mae'n braf.*
- 2) Rhywbeth fydd yn digwydd yn y dyfodol.
*e.e. **Rheda**f yn y ras yfory.*
- 3) Rhywbeth sydd fel arfer yn digwydd.
*e.e. **Edrycha**f ar y teledu bob bore.*

Terfyniadau'r Presennol:

...af

...i

...a

...wn

...wch

...ant

...ir (amhersonol)

Presennol

- ...af
- ...i
- ...a
- ...wn
- ...wch
- ...ant
- gweithia*f i*
- gweithi *di*
- gweithia *ef/hi*
- gweithiwn *ni*
- gweithiwch *chi*
- gweithiant *hwy*

Berfau Afreolaidd

Nid yw'n bosib newid pob berfenw i ferf yn y presennol / dyfodol gan ychwanegu '-af'.

Mae'r ferf ei hunan yn gorfod newid.
ee

Presennol: Awn ni

Gorffennol: Aethom ni

Berfau Afreolaidd Presennol/ Dyfodol (Ffurfiol)

Mynd
Af i
Ei di
Â ef
Â hi
Awn i
Ewch chi
Ânt hwy

Dod
Dof i
Doi di
Daw ef
Daw hi
Down ni
Dowch chi
Dônt hwy

Cael
Caf i
Cei di
Caiff ef
Caiff hi
Cawn ni
Cewch chi
Cânt hwy

Gwneud
Gwnaf i
Gwnei di
Gwnaiff ef
Gwnaiff hi
Gwnawn ni
Gwnewch chi
Gwnânt hwy

Gweithgaredd

Defnyddiwch y daflen berfenwau i ymarfer rhedeg y ferf.

Er enghraifft: **Prynu**

*Prynaf i, pryni di, pryna e, pryna hi, prynwn ni, prynwch chi,
prynant hwy.*

Ymarfer ...

Cyfieithwch gan ddefnyddio'r ffurfiau cryno ...

- I'll wait
- I'll keep
- They'll walk
- She'll show
- You'll read (ti)
- You'll arrive
- Arhosaf i
- Cadwaf i
- Cerddan nhw
- Dangosiff hi
- Darlleni di
- Cyrhaeddwch chi

Y Gorffennol:

Defnyddir yr amser hwn i ddangos rhywbeth sydd wedi ei wneud yn y gorffennol.

The past is used when an action happened in the past and was completed.

...ais i

...aist ti

...odd e

...odd hi

...odd Sion

...on ni

...och chi

...on nhw

Berfau Afreolaidd

Gweithgaredd

Defnyddiwch y daflen berfenwau i ymarfer rhedeg y ferf.

Er enghraifft: **Rhedeg**

Rhedais i, rhedaist ti, rhedodd e, rhedodd hi, rhedon ni, rhedoch chi, rhedon nhw.

Presennol – Gorffennol – Dyfodol

Y Ferfenw	Presennol	Gorffennol	Dyfodol
chwarae	chwaraeaf	chwaraeais	bydda i yn chwarae
siarad	siaradaf	siaradais	bydda i yn siarad
darllen	darllenaf	darllenais	bydda i yn darllen

Yr Amherffraith

Defnyddir yr amser hwn i ddangos rhywbeth oedd yn digwydd yn y gorffennol *dros gyfnod o amser*.

Nid gweithgaredd a ddigwyddodd unwaith a gorffen sydd yma ond rhywbeth ddigwyddodd fwy nac unwaith, ac nid oes sicrwydd pryd y daeth i ben.

Dyna pam y galwn y weithred yn amherffraith.

Yr Amherffaith:

...wn

...it

...ai

...em

...ech

...ent

Berfau Afreolaidd

Ymarfer.

Ydych chi'n gwybod pa derfyniadau sy'n cyfateb i ba amser?

Llinell Amser Berfau ...

Y Gorffennol

Y Presennol

Y Dyfodol

Terfyniadau'r berfau cryno rheolaidd

Presennol/ Dyfodol	Gorffennol	Amherffaith
Pryn – AF I Pryn – I DI Pryn – A/IFF/ITH E/HI Pryn – WN NI Pryn – WCH CHI Pryn – AN NHW	Pryn – AIS I Pryn – AIST TI Pryn – ODD E/HI Pryn – OM NI Pryn – OCH CHI Pryn – ON NHW	Pryn – WN I Pryn – ET TI Pryn – AI E/HI Pryn – EM NI Pryn – ECH CHI Pryn – EN NHW
Pryn - IR	Pryn - WYD	Pryn - ID

Peidiwch
â phoeni
am y
rhain
nawr –
dewn ni
nôl atyn
nhw ...

Mae'n RHAID dysgu'r terfyniadau yma

Ymarferion ...

Ffurio'r gofynnol

I ffurfio cwestiwn, rhaid i ni ychwnaegu **A** o flaen y ferf. Mae'r **A** yn achosi treigladau meddal. ee **A dd**arlenni di?

Gallwn ni hepgor yr A, ond bydd y treigladau yn aros ...

Ddarlleni di?

Ffurio'r gofynnol

Bydd P, T, C, B, D, G, Ll, M, Rh yn treiglo'n feddal.

Er enghraifft:

Pryniff e'r bwyd? > **B**ryniff e'r bwyd?

Gweli di'r ferch? > **W**eli di'r ferch?

Tasg: Meddyliwch am **bum** cwestiwn y gallech chi eu defnyddio yn y dosbarth, sy'n dechrau gyda berf – ceisiwch ddefnyddio amserau gwahanol y ferf.

Ffurio'r negyddol

Fel arfer, os ydy'r frawddeg yn negyddol, mae angen treiglo'r ferf.

Clywais i *sŵn* > **Chlywais i ddim** *sŵn*.

Os yw'r ferf yn cychwyn â'r llythrennau **C, P** neu **T** mae angen **treiglo'n llaes**. Os yw'r ferf yn cychwyn â'r llythrennau **B, D, G, Ll, Rh** neu **M** mae angen **treiglo'n feddal**.

e.e

Ches i ddim   **Ddywedais** i ddim

Welais i ddim   **Feddyliais** i ddim

Ffurio'r negyddol

Neu, mae modd i chi ychwanegu “**ni**” ar ddechrau'r frawddeg ond bydd dal angen treiglo'r ferf.

Clywais i *sŵn* > Ni chlywais i *sŵn*

Os yw'r ferf yn cychwyn â'r llythrennau **C, P** neu **T** mae angen **treiglo'n llaes**. Os yw'r ferf yn cychwyn â'r llythrennau **B, D, G, Ll, Rh** neu **M** mae angen **treiglo'n feddal**.

e.e

Ces i > Ni ches i   Dywedais i > Ni ddywedais

Gwelais i > Ni welais i   Meddyliais i > Ni feddyliais.

Gêm Adolygu

Defnyddiwch y cardiau berfenwau i ymarfer.

Taflwch ddis rhif, taflwch y dis sbwng ac yna dewiswch gerdyn.

1 = fi

2 = ti

3 = e / hi

4 = ni

5 = chi

6 = nhw

✓ = brawddeg gadarnhaol

X = brawddeg negyddol

? = cwestiwn

Adolygu

Cadarnhaol	Cwestiwn	Negyddol
Darllenes i/Darllenaais i	Ddarllenes i?/Ddarllenaais i?/ A ddarllenaais i?	Ddarllenes/Ddarllenaais i ddim/ Ni ddarllenaais i
Darllenest ti /Darllenaist ti	Ddarllenest ti?/Ddarllenaist ti?/ A ddarllenaist ti?	Ddarllenest/Ddarllenaist ti ddim/ Ni ddarllenaist ti
Darllenodd e/o/ Darllenodd ef	Ddarllenodd e/o?/ A ddarllenodd ef?	Ddarllenodd e/o ddim/ Ni ddarllenodd ef
Darllenodd hi	Ddarllenodd hi?/ A ddarllenodd hi?	Ddarllenodd hi ddim/ Ni ddarllenodd hi
Darllenon ni / Darllenasom ni	Ddarllenon ni?/ A ddarllenasom ni?	Ddarllenon ni ddim/ Ni ddarllenasom ni
Darllenocho chi/ Darllenasoch chi	Ddarllenocho chi?/ A ddarllenasoch chi?	Ddarllenocho chi ddim/ Ni ddarllenasoch chi
Darllenon nhw / Darllenasant hwy	Ddarllenon nhw?/ A ddarllenasant hwy?	Ddarllenon nhw ddim/ Ni ddarllenasant hwy